

minderheid'. Daarmee verbindt hij de interessante en in de literatuur al herhaaldelijk gestelde vraag of Spanjes verlies van zijn koloniën voor Nederland geen reden was tot ernstige bezorgdheid voor zijn eigen koloniale rijk. Hij meent dat het wel meeviel met die bezorgdheid op grond van het positieve zelfbeeld als kolonisator dat in Nederland bestond. Dat is een constatering die, hoe goed ook gefundeerd op het geraadpleegde materiaal, toch niet helemaal het laatste woord lijkt te zijn.

Als het immers waar was wat de bladen beweerden, dat Nederland een veel betere kolonisator was dan Spanje en meer deed in het belang van de inheemse bevolkingen, waar was dan de ethische politiek voor nodig die zich vooral in het eerste decennium zo gericht concentreerde op de 'opheffing van den inlander'? Zou het niet eerder zo zijn geweest dat er in de kringen van de koloniale *policy-makers* wel degelijk ongerustheid was ontstaan door de Spaans-Amerikaanse oorlog zonder dat dat naar buiten toe bleek?

Samenvattend moet gesteld worden dat Van Vuurde een rijke informatieve studie heeft geschreven die een belangrijke bijdrage vormt zowel tot de diplomatieke en de publiciteitsgeschiedenis als tot het historische debat op verschillende terreinen. Het boek is verzorgd uitgegeven, maar De Bataafsche leeuw had wat beter op zijn welpjes, in casu enkele misprints in de tekst moeten letten.

N. A. Bootsma

T. H. M. van Schaik, *Alfrink. Een biografie* (KDC Bronnen en studies XXXIII; Amsterdam: Anthos, 1997, 574 blz., f69,50, ISBN 90 414 0117 2).

De schrijver van deze biografie is geen onbekende in onderzoeksland: op het gebied van de geschiedenis van het Nederlands katholicisme publiceerde hij na zijn dissertatie een reeks boeken, waaronder enkele biografieën. Ik vind dat het Alfrink-boek het voorlopig hoogtepunt van zijn werk is. Het is een uitvoerige studie, maar niet onhanteerbaar, goed geschreven in een wat relativerende stijl (en bij al die zware kerkelijke en theologische problemen is dat wel een pluspunt), kritisch maar niet al te gedistantieerd, met veel aandacht voor achtergronden maar tegelijk vol sprekende details. Een knap stuk werk.

Van Schaiks held is Bernard kardinaal Alfrink. In twaalf hoofdstukken schetst de schrijver Alfrinks leven, waarbij eenderde van de tekst is gewijd aan de jaren tot het coadjutorschap, 1951, de rest aan de tijd erna. Tot dat jaar leidde de Utrechtse priester een onopvallend bestaan, eerst als student in de bijbelwetenschappen in Rome en Jeruzalem en korte tijd als kapelaan in Maarssen, en vervolgens als docent in de bijbelexegese, eerst twaalf jaar lang aan het Utrechtse grootseminarie en daarna nog vijfjaar aan de Nijmeegse Theologische Faculteit. In 1951 echter werd hij uitgekozen om de oude en afgeleefde kardinaal De Jong als coadjutor bij te staan; feitelijk werd hij vanaf toen de hoogste bestuurder van het aartsbisdom en daarmee de eerste onder de Nederlandse bisschoppen. Voorlopig zette de nieuwbakken kerkleider de traditionele en autoritaire koers van zijn voorganger voort, maar al in de loop van de tweede helft van de jaren vijftig werd duidelijk dat een dergelijke opvatting van het ambt geen lang leven meer beschoren zou zijn. Modernisering, polarisering en secularisatie onder de Nederlandse katholieken bezorgden de nieuwe kardinaal heel wat hoofdbrekens, maar gaven hem ook de kans zich in de jaren zestig te profileren als pontifex en prudent hervormer in eigen land en als expliciete vertegenwoordiger van de collegialiteitsgedachte tegenover de Vaticaanse curie in de jaren van het concilie. Geen wonder dat Van Schaik de twee omvangrijkste hoofdstukken van zijn biografie juist aan dit decennium wijdt.

Toen Alfrink in 1976 een punt achter zijn carrière moest zetten, was hij een bekend Nederlander geworden. De eerste vijftig jaar van zijn leven daarentegen kenden zijn leeftijdgenoten hem als een studiebolk, zijn parochianen als een vriendelijke maar wat afstandelijke kapelaan, en zijn studenten aan seminarie en universiteit als een geleerde maar saaie professor — en daarmee was zó ongeveer alles wel gezegd. Over een dergelijk leven valt nauwelijks wat te vertellen. Op die manier is het eerste deel van het boek vooral een schets van het katholieke en meer nog het kerkelijke en cléricale leven in de eerste eeuwhelft geworden. Te concluderen uit de talrijke karakteristieke verhalen, achterklap en grappen kent de schrijver dat milieu uitstekend en zo verduidelijkt dit hier en daar wat erg uitvoerige gedeelte heel fraai de vanzelfsprekendheden en het dagelijks leven van een noest werkende, cléricale celibataire, en daarmee de latere confrontatie met de opstandige katholieken uit de jaren vijftig en zestig.

Dit boek is het tegendeel van een hagiografie. Er zijn zelfs passages waarin de held van het verhaal er werkelijk allerbelabberdst uit naar voren komt. Dieptepunt in dit opzicht vond ik de schets van Alfrinks optreden in de zogenaamde Huissense affaire, een 'Opstand in de Betuwe' (211 -220). Hier lag het het aartsbisdom jarenlang overhoop met de dominicanen en hun parochianen over de sluiting van een openbare kapel. In Van Schaiks schets figureert Alfrink als een ouderwetse, tirannieke en zich superieur voelende 'wereldheer'. In andere kwesties kreeg ik soms het gevoel dat de schrijver zijn kritische zin iets te ver dreef. Zo wil hij de overgeleverde beeldvorming rond het mandement van 1954, die een progressieve Alfrink opvoert als tegenpool van conservatieve Limburgers, herzien (waarbij hij overigens kan verwijzen naar enkele recente artikelen over het mandement) maar laat daarbij sommige fasen uit de voorgeschiedenis van het mandement, bij voorbeeld de 'aankleding' van het Roermondse stuk door Alfrink en zijn medestanders ten onrechte geheel buiten beschouwing (220-239).

Mocht ik een wat principiëlere kanttekening maken, dan zou die betrekking hebben op de disciplinaire achtergrond van waaruit het boek is geconcipieerd. Het is me iets te veel geschiedenis van kerk, curie, hiërarchie, clerus e.t.q. die het raamwerk van de levensschets vormt, en wat te weinig politieke, sociale en culturele geschiedenis van de Nederlandse katholieken. Natuurlijk komt ook dit laatste regelmatig aan de orde. Omdat Alfrink in de affaire-Terruwe een rol heeft gespeeld (260-262), komen ook het effect van psychologie en geestelijke volksgezondheid onder de katholieken heel even ter sprake, Alfrinks voorzitterschap van Pax Christi brengt de politiek op het toneel (370-374), en zo is er wel meer te vermelden. Wanneer een biografie echter een verhaal is over de verhouding van held en omgeving, dan wordt die laatste toch hoofdzakelijk vanuit kerkhistorisch perspectief gepresenteerd. Het duidelijkst wordt dat misschien op het moment dat de schrijver zich gedrongen voelt de historische achtergronden van het Nederlands katholicisme te schetsen en zich daarbij uitvoerig maar ook exclusief oriënteert op een al wat ouder artikel van kerkhistoricus en grootseminarie-professor Abbink, daarbij alle historiografische debatten van de laatste drie decennia of langer omzeilend (282-285). De literatuurlijst aan het einde van het boek bevestigt deze indruk.

Misschien dat de schrijver dit zelf ook in gedachte had toen hij zijn boek als ondertitel 'een biografie' (curs. van mij, PL) meegaf. Niemand weet wat de toekomst nog zal brengen, maar voorlopig mag Van Schaiks Alfrink-boek als buitengewoon betrouwbaar en lezenswaardig gelden.

P. Luykx

C. Willemsen, *Van God los. Geschiedenis van de psychiatrische inrichting Sint-Antonius, 1902-1967* (Breda: De Geus, 1997, 384 blz., ISBN 90 5226 445 7).

Van God los, zo laat H. C. A. Ernst, emeritus bisschop van Breda, in zijn ten geleide voor alle